

BUNJEVAČKO KOLO

OMLADINSKI ČASOPIS za KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA I |

15 APRIL 1933

| KNJ. I Sv. 3

zkuh.org.rs

BUNJEVAČKO KOLO

OMLADINSKI ČASOPIS za KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA I

15 APRIL 1933

KNJ. I Sv. 3

Carić

Zakvrca on oma i na ovaj kamen, a odozdol se ozovne glas: „Ko je, ko me buni u mom miru?“, — „Ja sam Carić“. Jesi l' kršćanska duša? — Jesam. — Kako onaj čuo, da je to krštena duša, kamen se oma podigne, a pod kamenom špilja k' o i one dvi i unutra starac k' o i ona dva, samo je ovom kosa do zemlje, brada do praga, a od obrva i brkova kondu svezu na zatiljku. Carić oma uđe u špilju, a starac ga onda zapita, kaka ga nevolja ovamo nosi di ni svaka tica s krilima ne doliće. Kaže Carić njemu sve po istini šta je i kako je: da je on sin jednog kralja, da ga je talac na ovo ostrvo bacio i da je bio kod njegova dva mlada brata i da bi volio izaći na suhu zemlju. „To je sve lipo i dobro“, kaže njemu starac kad ga je saslušao, „al' ti ja sinko, sad ne možem ništa kazati. Ja sad idem u rat i tamo ću ostati tri miseca, a ti ako 'očeš da čuješ štogod od mene, ti tu pričekaj, pa ću ti kazat' kad se vratim. Evo ti ključevi, ima tu deset soba, u devet možeš slobodno ući, al' u desetetu nemoj ni za živu glavu: ako udeš — kajaćeš se, a ako ne udeš — kajaćeš se! Ti tu ne brigaj ništa, dok se ja ne vratim; kad ustaneš imaćeš ručak, na podne užnu, a uveče večeru, a biće ti i krevet namišćen. Ne staraj se ništa, samo pazi što sam ti reko. Sad ako 'očeš ostani, ako nećeš — tvoja volja,“ dodu još dida. Šta će, ku' će, već ostane.

E, dobro, tu on osto, a starac skupio svoje orlove i očo u rat. Carić provo tu već niko vrime, ulazi u svi devet soba, al' mu đavo ne da mira — on bi i u desetetu. Ako uđe, kajaće se — a ako ne uđe i tako će se kajati. „Pa ka' ću se i ovako i onako kajati, onda barem da vidim šta je tamo“, smisli on jedared. Što smislio, to i uradio. Ode on otvori vrata i uđe u tu sobu, al' ti to nije soba, već velika bašča. To ti bašča, da se ne mož nagledati. Cviča, vočaka, lepurova, ta svega lipog što u jednoj bašči biti može. Sad se on tu šeta i prolazi svudan kroz bašču i tako dođe i do sridine, a kad on tamo — tu ti jedno malo jezero, al' i to lipo k'o rosa. Pogleda on bolje, a ono pod vodom na pisku nike stope. „Eno vraga, tu mora kogod da dolazil“ Sakrije se on u šaš na obali jezera, pa će vrebati. Vreba on tu, vreba i tako došlo i podne i u to evo ti, lete tri grlice. Ku' će, kud neće, već slote na jezero. Šta će to biti? Gleda on, a one grlice jadared počele svlačiti svoje perje i kad se one svukle, a ono nisu grlice, već divojke od koji'

lipši' nema. Kako se one svukle, oma ti one daj u kupanje, pa se brčkaju, pa se smiju, ta ko i druge divojke. Carić šta će, već pomalo, pa pomalo i dovuče se do njegovog odila, pa najmladoj otkine desno krilo. Niko to ne vidi i on opet pomalo, pomalo i dopuže u šipražje i opet se sakrije. Sad dok je bilo, bilo, kad se one jedared nakupale i nabrčkale, pa će ići kući. Izađu prvo dvj starije, obuku se u grlicu, prnu i odlete. Malo posli dođe i najmlađa, pa će se i ona oblačit', al' kad ona tamo, a njezinog desnog krila nema, a brez njega odletiti ne može. Šta će sirota, kad je vidila, već daj traži, pa moli, pa: „Dajte mi moje krilo“, pa ovako, pa plači, al' Carić samo čuti. Ona samo plače i moli, ta i kamen bi je požalio, a kako Carić ne bi i jedared će on izaći iz šipraka i prid nju. Ona oma njemu i moli ga, plače i bog te pita šta ne radi, al' on metnio krilo u nidra, pa ne da. „Ne možem te“ kaže „puštiti, tu sam sam, strašno mi je dosadno“. Ona moli, proklinje, al' on ne popušta i tako ona tu ostane.

Malo je još plakala i posli se umirila, pa oni sad žive ko čovik i žena. Živili su oni tu već dobro vrime — Carić već ko sa ženom, pa se jedared privario. Kako je kako nije, dosta to da se on jedared zaboravio, krilo izvadio iz nidara, metnio ga na pendžer i očo. Ženi drugo nije ni tribalo, kad je to vidila, ona krilo u šake i obuče se u svoje perje. Malo posli došo kući i Carić, a kad on kod svoje žene, ona je već grlica.

— „Šta je to?“ poplaši se on.

— „Grlica — ne vidiš?“ na njegovu ženu.

— „Pa šta će sad biti?“

— „To Cariću, da si se privario i da me nečeš moći naći nigdi, osim u caklenom gradu“, gugukne na njegovu grlicu, prne i odleti. Carić istrče za njom, pa daj deri se, plači, i žali, pa šta još ne radi, al' grlica ode nebu pod oblake. Badava mu sve, kad se privario i krilo ostavio. Tu ti on plače i žalosti se; svaki dan na jezero, ne bi l' grlice opet došle, al' nikad ništa. E, tako tu prolazi vrime, pa se i tri meseca navrše i evo ti starca iz rata. — „No šta je?“ oma će on na Carića, jel je on već znao šta se dogodilo. „Nisam ti kaz'o, da ćeš se kajati ako udeš. Znao sam ja, da ćeš tako proći! Ej, ej, zašto me nisi posluš'o, pa ne ulazio, onda bi se samo zato kajo što uš'o nisi, a ovako si ženu izgubio.“ — „Sad je već tako, pa tako,“ na to će Carić „al' ja ne marim ništa, samo me iznesite na suhu zemlju pod caklen grad.“

— „Ej sinko, na suhu zemlju?! — lako je to reći, al' ja sam tu već devet stotina godina, pa ni čuo nisam za nju, a kamo l' da sam vidio. Ja ti ne znam ništa kazati, već ti ja imam moji' devet stotina orlova, pa ako koji od nji' zna — al' moraš čekati do sutra, jel sam im danas dao odmor.“

— „A ne mož' to oma danas?“ on bi oma.

— „Ne može“, dida će „ta jedva smo iz rata došli, a ti kad si čeko tri miseca, možeš i jedan dan.“

Šta će, čeka on do sutra, al' ni spavati ne može, već kako sunce granilo, a on starcu. Starac onda sazove njegove orlove, pa redom pita, jel' koji čuo za suhu zemlju, za caklen grad. Pita on svakojeg i lipo oni njeg saslušali, al' ni jedan se ne prima, ni jedan nije ni čuo ni vidio a oni baš lete priko devet mora i nebu pod oblake. — „A jeste l' vi tu svi“, zapita nji starac, kad je sve ispit' o „da nije koji od vas ost' o kod kuće?“

— „Pa ima još jedan stari kod kuće“, vikne na to jedan orlovski momak „al' taj nije bio ni u ratu, kad nema krila. Ne mislim da taj štogod zna,“ još će on.

— „Ništa za to,“ zapovidi starac „samo vi donesite tog matorog!“ Kako to starac naredio, oma se digne jedna banda mladi' i za tili čas donese onog starog. Stari ti je bože, ta skoro su mu sva krila ožuljana od letenja, tako je stari. Ništa za to, on oma dođe prid didu, pa: „Šta zapovidate gospodaru?“

— „Ništa brate,“ na njeg će starac „nego je si l' ti vidio suhu zemlju i caklen grad, jel' barem kadgod čuo za nji?“

— „A kako, da ne bi čuo, kad sam pod caklenim gradom rođen!“ izbekari se matori.

— „Pa je l' bi ti mog'o tamo odneti ovog mog gosta Carića?“

— „A zašto, da ne — samo ako me tri miseca uzranite onako kako ja oču, pa kad onda popravim krila — ta ni brige!“

Oće starac, raniće ga i već sve, al' je Cariću dugo bilo čekati jedan dan, a sad opet tri miseca. Al' šta će — drugo nema. Ranili oni starog orlova tri puna miseca, sve mu daju štogod zaželi, al' kad su prošla ta tri miseca, u njeg krila go da se nanovo rodio. Puštio perje, pa sve put mete. Ode on sad, uzletio nebu pod oblake, pa se tamo savija, privrće i sto čuda pravi i jedared evo ti ga — sade prid starca.

— „Možeš li sad?“ zapitaga starac.

— „Još ne možem“ kaže onaj — još tri miseca triba, da mu se krila ojače i da bude ciguran. Cariću je bilo i ona tri miseca ko da je umro, a još sada tri, al' šta će, kad orlov neće. Doček'o on tu još i to tri miseca, e sad mož'. Sidne on orlovu na leđa, zafali se didi na njegovoj dobroti, dida opet nji blagoslovi i oni se krenu. Dakle, tu su oni letili, odili, brodili da ni sami nisu znali koliko je već vrimena i koliko su mora priletili, kad jedared orlov zažmiri malo bolje, pa će onda na Carića: „Vidiš ono što se tamo bili — to je suva zemlja. Tamo ću te metnit' dolji, a otud vodi jedna staza upravo pod caklen grad. Nuz tu stazu je puno lipi' dinja i lubenica, al' ti da nisi ni prstom tako, al' ni jednu, jel' ako se koje ma i dodirneš, biće čuda!“ U-to oni stignu do suve zemlje i do te staze. Tu orlov Carića metne lipo na zemlju, baš na tu stazu i uju! natrag.

Carić sad šta će, već upravo, i ide tom stazom, a gladan je bože ko kurjak. Kako i ne bi — koliko su oni putovali, a ni zrna nisu ili i sad nuz stazu sve lipše i lipše dinje i lubenice, a on ne smi ni dirnit'. Ide on sad, pa neće ni da gleda, al' ti dinje i lubenice ko usprkos, sve lipše i jedrije, što on dalje ide. On sve misli, da otkreće glavu, a on u nji gleda. Tako se on tu mućio i mućio, dok ga glad nije savladala. Sagne se on naposlitku da otkine jednu lipu dinju, uvati se za vrižu, a kako on, da će za vrižu, dune jaka olujina i uju! odnese ga, da ni sam nije znao di je.

* E, sad je još žalosniji, neg' kad je bio na ostrvu. Tamo su bila barem ona tri dide, al' tu nit čuje, nit vidi živo stvarjenje. A i žalost je veća, jel je sad već bio skoro kod žene, pod caklenim gradom, a šta će sad! — Opet se on tu rani korenjem, tičjim jajima, i već šta nade, a uvik ide — ne bi l' na koga naišo, pa da mu barem kažu di je. Išo je on tako dugo i dugo, već je sav smršavio i runio, kad jedared naboga! vidi na jednoj gredi dva čovika. Al' su ti i to ljudi! Tuku se bože, ko kerovi — ta sve se raskrvavili i iskidali, da i' je ružno viditi. Kad bolji nema, dobri su i ovi. Oma on do nji', pa zapita šta se toliko tuku i zašto se tuku u ovom pustom svitu. — „Šta se tučemo?“ oni će na njega. „Evo šta se tučemo: mi smo braća, otac nam je nedavno umro, pa se sad ne možemo da podilimo.“

— „A šta vi to imate za diobu?“

— „A šta? Evo ove opanke, ovu opakliju, ovu šepicu i ovaj bič.“

— „Pa za to se toliko tučete?!“ začudi se Carić kad je to čuo. Braća u ovom pustom svitu, ta triba da žive k' o dva goluba, a oni se svadaju za tako štogod. E, al' kad je on čuo šta je to, onda se već nije čudio.

Kaže njemu stariji od ona dva: „Nije to baš tako brate moj, kako ti misliš, jel ti ne znaš šta je ovo. Kad čovik obuče ove opanke, zagrne ovu opakliju i natuče na glavu ovu šepicu, pa nuz to ošine s ovim bičom — on se stvori tamo di pomisli i njeg niko ne vidi, dok ne skine šepicu, a on vidi svakog. I eto brate, nikako se ne možemo namiriti i pogoditi ko šta, da uzme. Eto, ako bi ti 'tio'...“

— A „kako ne bi 'tio“, primi se oma Carić i oni pristanu na to, što im Carić odredi.

Pristaće oni, samo da se već izmire „E dobro“, kaže on onda njima, idite vas dvojica sad na onaj brig i dobro gledajte, jel mož' da me ne vidite — pa kad zamanem bičom, vi potrčite i koji prvi stigne do mene, tog će biti sve.“ Odoše nji dvojica oma na taj brig, a ni da pomisle zašto Carić kaže, da ga dobro gledaju. On ti opet daj bržeboje ogrni opakliju, opanke na noge, glavu pod šubaru i mane bičom, : „Da sam pod caklenim gradom,“ i gle, on već tamo. Ona dva potrču, kad je on

zamano, al' njemu ni traga, „No tog možemo sad dobro gledati,“ siti se sad stariji, šta je Carić njima kaz'o. Carić opet ide putom kroz cakleni grad, pa ni brigeša. Niko njeg' ne vidi, a on svakog. Ide on tako po sokacima, razgleda, sluša šta svit divani, kad se jedared nađe među dvi sluškinje, a one ti već udarile u plečke — šta one i znadu, već talačkati. „Kako ti je gospoja?“ pita jedna. „Ta kako će biti sirota“ ona druga će, to malo dite uvik plače za ocom, a i ona sama ne radi drugo. Ništa drugo ne čuješ, već uvik plače: „Ej, Cariću, Cariću, kad bi sad doš'o, da vidiš kolikog već sina imaš,“ već i ja plačem, kad to čujem.“ Oho: kako to čuo Carić, od te sluškinje se ne odvajā, jel je oma znao da ta služi kod njegove žene. Ded on za njom i lipo stigne u dvor i uđe u sobu njegove žene, a ona više kolivke plače i baš kaže sinu: „Ej, Cariću moj mali, di je sad tvoj otac, da te vidi?“ — „Ta ode,“ na to bane Carić i skine šepicu, pa se ženi pokaže. Ho! žena oma u plač, pa u dragost — k'o luda. Oma tu došle i dvi starije sestre, drago njim što je došo šogor, pa sad i dite ima oca. Malo posli evo ti i stari kralj i svitla gospoda i Carić, onda vidi, da je on kraljevski zet. Oma se on izgrli s didom svojim i kaže mu, da on sad ide samo svom ocu da skupi svate, pa će praviti svatove. E tu je sad radost, dida na dvanaest strana kupi svate, a Carić opet obuče svoju spremu da ide rad svoji! Mane bičom i u to se već stvorio u zemlji njegovog oca, al' gle čuda, tamo sama pustoš, a di njim je grad bio, tu ruševine i kamenje. Šta je to? — Carić nije ni znao, da je prošlo vrimena i vrimena otkad on nije bio kod kuće — sva je zemlja izumrla. Ide on sad po toj pustoši, ne bi l' štogod opet našo, kad jedared spazi da se štogod miče pod jednim kamenom. Daj on tamo, pa diže kamen, a tamo ti brate, smrt bradu češe, pa se smije, i ovom će: „Ej Cariću, žalosna ti nana, čekala sam te tu dugo, al' vidim da nisam badava. Sa' ćeš umriti!“ — „Umriti?“ na to će Carić. „E ako si me za to čekala, onda si baš badava,“ pa ošine po njoj s bičem i uju! u caklen grad. Kaže on tu, di su njegovi svati i tako se i brez nji' naprave svatovi u kojima je barem dvanaest kruna prste oblizivalo. Posli, kadgod je smrt rad nji' dolazila, Carić je uvik ošinio s bičom, pa je cigurno i sad živ, samo ako ga kogod nije posl'o na brig, ko on onu dvojicu. Ja sve to znam otud što sam u jednoj šumi brijo bradu onoj smrti, što je Carić ošinio — al' zato vi meni ne morate baš i virovati, jel ljudi moji, pa ne znate vi da smrt nema bradu?! Hahaha!!!

(Bunjevačka narodna pripovitka)

Čuo od Marka Vojnić-Purčara
Balint Vujkov



Idealista

(Odlemak iz romana)

Đuka Marković sin je seljačkih roditelja, ne baš ni bogatih ni sirotih, ali koji imaju veliku porodicu. On je još kao mali deranac sa svojom braćom čuvao svinje i marvu na zajedničkom imanju svoga oca i stričeva, koje još tada otac nije bio izdilio. Tu je bilo života i životnih radosti, koje se više ne povraćaju. Školu je počeo tu na salašu i pokazao se kao dobar đak, ali i kao vrlo nemiran i prkosdžija, tako da ga je učitelj česće gađao kredom. A i otac i mater namekšali bi ga česće puta, ali on bi se, kako je bio čvrst i kopreat, obično oteo iz njihovih ruku, pa bi počeo da biži i da se smije. Posli po savitu učitelja, a i po ujevovoj sopstvenoj i upornoj volji, dali su ga roditelji dalje u školu. Sad je već u posljednjoj godini gimnazije. Otkako je god došao u varoš, on se ne osića više onako slobodnim, kao što je to bilo po polju i dolinama gdi, kao što kaže narodna pisma: „brondze zveče a dolovi ječe“. On više nije ona stvarno vesela priroda, njegovu dušu tište i muče svakidašnje trice i razni problemi.

...Ne može s ovom matematikom ni tri Đuke izaći na kraj. Sve što ja tu duže mrdam, a ono sve gore izade. Ajd' valjda je onaj to izradio...

Ovakvo je gundao u sebi Đuka, kad je već na velikom satu u njegovoj sobi odbilo pet. Već je htio da izađe i pođe, kad se odjedanput siti: hop, triba ja tom čoviku da odnesem latinske riči — njemu je opet to muka, da vasdan vadi riči. Uvik se nađe koji davo! E da, da uzmem i ono skandiranje, kako ono ide, nek' me ispita: *Arma virumque cano...* Uf! što je dostojanstven naš stari kad to citira. A sad ajd na groblje, na golemo, ta uvik smo mi na njemu. Tako je to nikako pivao jedan pisnik. Ah, čudan sam ja vrag, zar ja uvik moram kojišta da mislim! progunda još.

Zatim i ne vidivši i ne kazavši nikom ništa, uputi se od kuće prema groblju, koje se već nalazilo u punom majskom zelenilu. Usput se prolaznicima javljao radosno, kao i inače, i bio je prividao dobro raspoložen, ali u njegovoj duši mutilo se i kuvalo. On je u sebi mislio: teško je to pitanje i još je teže na njega dati odgovor... Ne znam jesu li imali pravo ili nisu, ali zašto to pitanje uopšte da mi se naturuje. Kako su mogli oni tako šta da govore, da misle: vidićeš, kažu, kazaćeš — ti si srićan tamo što kopaš i siješ i kosiš, a ja? Ja da sam bio pametan i ja bi tamo ostao. Najbolje je svakom, neka ostane u onom što je oca njegovog, a tako bi i tribalo: svaki neka tira zanat svog oca. To je teorija tih ljudi, ljudi koji ništa ne rade i ništa ne misle. Pa kako onda mogu tako šta da misle?

— Ah, znanci moji, ljudi, malogradani, zašto bi' ja bio srićniji da sam ostao da orem i kopam, zar je sladak samo taj krv, koji se sliče liti po znoju i prašini, a zimi pak po studeni od koje ti koža puca; zar je samo taj krv dostojno zaslužen? Da, on je zaista dostojno zaslužen, dostojnije nego mnogi drugi, ali zar je samo taj i ni jedan više dostojan za mene. Oh kolika

je to niskost! Zar mogu ljudi tako šta govoriti? Ja, zar sam ja od svojih roditelja i braće otišao samo zato da lakše živim, da spremim sebi bolji život, nego što je njihov. Da, da, možda to njima svima izgleda tako, ali u mojoj duši to izgleda drukčije.

Tako je Đuka misleći o ovim stvarima stigao zatoliko na groblje, ni ne primetivši da koraca s takvim koracima kao da trči. U to već spazi i Luku na ivici groblja iza jednog džbuna, na klupici gdi sidi i štije, i izdaleka ga još pozdravi: O, zdravo brate Luka! Jesi li živ? Kako je, jesi li već odavno tu? Šta štiješ? Vidi ga? Ostavi se, već je pet sati davno prošlo, brate moj, dosta je!

Luka se okrene: Zdravo! No dobro, dobro Đuka, već sam i sam mislio. Istina da nisam baš davno ni došao, ali učio sam bogme i kod kuće. Nego šta pitaš šta štijem, žalosna ti majka, ta gruvam, kaki štijem! Jest, da je to roman pa štij, nego ovako gruvaj, pa gruvaj i samo uvijek gruvaj!

— Ah, brate, alaj ćemo se i nagruvati! A naročito ta istorija — ta to ne mož' sve živ čovik znati, pa baš da pukne. A jesi li bar izradio matematiku? Ja danas nikako nisam mogao da svatim ono. Brate, što me ono gnjavi... Ma ko izmisli onaj diferencijal! Jesi li znao ti? Jesi li doneo?

— Jesam, evo doneo sam ti da vidiš? A šta si ti danas radio? Nisi valjda samo sa matematikom muku mučio?

— Ta ta matematika boće glavu da mi odnese! A šta sam još radio? Spremao sam se tamo još malo za sutra, priveo sam i latinski i šta ja znam... evo doneo sam ti riči, opet tvoju nevolju. Pa onda što će te možda i interesovati, piskarao sam i razmišljao malo o jednoj temi iz književnosti, na koju sam slučajno naišo u teoriji književnosti.

— Kaka to dodavola tema? Šta to?

— „Dodir inteligencije s narodom.“

— Zaista zamašna tema, samo izgleda mi malo poteška za naše usijane glave.

— Šta usijane glave? Šta teška? Nema tu ništa teškog. Tim prije što to nije nikaka knjiška tema.

— Pa šta bi ti tu pisao? Jesi li smislio bar štogod?

— Pa... jesam... Uzmi kajige, sad već ni tako nećeš učiti. Prošetajmo se malo, onda ću ti pripovijdati. — Misto da je pričekao on odmah započe i izbacivaše riči čitavom bujicom: Pa... tako... eto... Luka, svit je čudna stvar. To je jedan kaos. I taj kaos, viruj mi, ja bih htio da dovedem u jedan sklad, u harmoniju. Uzalud je sve drugo ako nema sklada i harmonije u svitu. Pazi šta ću ti kazati! Ljudi izučeni, pa često i akademski obrazovani, ljudi koji su prošli kroz škole, koje su mnogo godina pohađali, odaju se raznim profesijama, postaju besumnje jedna viša klasa, nego što je to seljačka. To je tako i korisno i potribno, ali ima koješta, što mene muči i što često nesrično pada u oči od strane inteligencije, koja je manje više baš i proizašla iz prostoga naroda, a to je to, da se inteligencija često malo brine za narod, Inteli-

gencija često zaluta i sasvim se katkad otkrene od naroda. Mnogo je intelektualaca, koji s prizrenjem govore o masi, o seljaku. Ali Luka, da ti odmah kažem, nemoj zato odmah da misliš da sam ja zato u očajanju. Ne, mene to tiši, što, hvala Bogu, znam da je to samo tobožnja inteligencija, a pored te postoji i jedna viša inteligencija, koja nije tako plitka, koju, blago meni, ne treba dovesti u harmoniju, jer je ona već u harmoniji. Ona je u harmoniji sa narodom, a da narod to ni ne zna. I u tome sad baš i jeste stvar što tu malo i ritko postoji stvaran dodir; dodir postoji isključivo samo sa tom nazovi inteligencijom, i tako narod dodirujući se sa ovom, misli, naravno pogrišno, da je to sve što postoji od inteligencije, pa tako mrzeći ovu, on mrzi i onu, za koju ni ne zna da je za njega štogod više i bolje, i da mu želi svako dobro.

— Pa šta... Ma ostavi..! — reče najednom Luka. — Da ne bi ti htio da dovedeš cio svit u jednu harmoniju? Čudna mi čuda! Misli ti šta hoćeš, ali dok je svita i vika, dotle će postojati i razdora i međusobnog nerazumivanja.

— Da, da Luka, to je baš ono što me muči i tišti mi dušu. Zar zaista to ne može biti bolje? Zašto da se svit mrzi? Ta i onako ćemo jednom sa majkom zemljom svi biti jedno, pa zašto onda da to ne budemo još za života?

— Da, da imaš pravo svi ćemo jedared svršiti i onda se neće razlikovati koje bio književnik, ko doktor, ko seljak, ko luda, ko mudrac.

— Pazi Luka šta ću ti kazati, Đuka brzo iskoristi saglasnost Lukinu. Šta vridi jednom umitniku, recimo naprimer slikaru, pa neka taj slikar sebi i uobražava da je on bogzna kakav slikar, ako on ne nailazi na razumivanje kod publike. Ne mislim ja zato pod tim odmah, nemoj da misliš, da se svaki slikar ili umitnik mora odmah danas razumiti. Ne, to nije potriebno, ali je potriebno da se on barem tokom vrimenta razumi. Eto, tako je vidiš, potriebno da se jedanput razumi i cio svit. Ljudi to ne postižu, nego uglavnom vazda žive u međusobnom nerazumivanju, a često i u mržnji, te tako vazda mržnja, mržnja i mržnja.

Eto, odahne malo Đuka i opet punom parom nastavi, tu mi sad pada na pamet ona istinita misao pojedinih velikih pisaca, da u jednom narodu dotle ne može postojati istinska civilizacija, duhovni napridak i kultura, dok u tome narodu ne postoji blagostanje; a blagostanje pak jednog naroda mahom zavisi od vridnoće i sposobnosti toga naroda, bolje rečeno seljaka toga naroda. I sad na toj produktivnosti prostoga naroda, seljaka, nastaje produktivnost viših umitničkih sfera, književnika, filozofa i drugih. Pa sad kako da se te dvije produktivnosti, te dvije snage ne mogu da razume međusobno. E, to je baš ono, što dolazi, što se između njih nalazi klasa ljudi spletkasa, zelenaša i malograđana, koji izazivaju prvo sukob između sebe i seljaka, a izazvavši to, oni su stavili seljaka u nerazpoloženje prema svemu onome što nije se-

ljačko. Zato ja mislim da je potriban što više dodir prostoga naroda, seljaka, sa onom pravom, istinskom inteligencijom i kulturom, te tako stvorivši jednu stvarnu harmoniju između ova dva staleža, samim tim bi iščezla i mržnja prema malograđanima, koji su ustvari spona između ovih. Jer, prema malograđanima nastajala bi tada samilost sa obe strane, i oni vidivši i ositivši to, ja mislim, ne bi mogli i ne bi imali srca da ove i dalje mrže.

A narod pak, seljak, kako bi mogao, kako bi on imao srca da mrzi svoju gospodu, svoju inteligenciju, koja je iz njega manje više baš i proizašla, ako je ona uspila da odgovori duhu i rasnosti njegovoj, i ako mu je pružena mogućnost istinskog dodira sa njom?

— Eh, Đuka čudne li te ideje ranose. Nisi badava seljački sin! Luka ponovo pokaza, da baš ne misli mnogo o ovome, što Đuku još više potače na govor.

— Zar čudne, pa zar ti ne vidiš... — poče Đuka da objašnjava — ali odjednom začuje se posmrtna muzika, a na kapiji groblja pojavi se žalosna povorka: nose jednoga, koji je bio. Njih dvojica pridu bliže, polako skinu kapu, začute i prikrste se. Povorka je prolazila pored njih: gospoda, seljaci — rođaci, išli su za kolima i plakali. Sprovod se polako, kao crna zmija provlačio zelenim grobljem. Đuka je kratko vreme gledao još za njim, zatim upačivši prstom na tu stranu gdi se gubio, ni ne gledajući na Luku reče mu: Vidiš, zar ima razlike među njima, kad su ljudi... kad plaču...

T. S. Diko

Marijan

* * *

Bašta na univerzitetu je upravo tužno izgledala. Zima je obrijala sve lišće sa drveća, a gusto granje punoinja izgledalo je kao odrpane kosti u pustoši palog ratnika. Zemlja se smrzla, pa smrznuta prašina izgleda kao prljavi zidovi vlažne sobe, koja godinama nije bila krečena. Pusta zima je zjapila iz svakog kuta i ona bi se još više psila u žalosnoj bašti, da su se na drveće nanizali njeni crni pratoci, gavrani, ali i oni su se odud povukli jer znaju da se od ove zgrade hrani ne mogu nadati. Tu se daje umna hrana, a oni žive crnim tilom. Više bašte vitrovi su se sudarali, bisno lajali jedan na drugog, raskidali se i ponovo nestajali između krovova, priko kojih se jutro s mukom probijalo da zaviri među ljude.

Tog zimskog jutra u bašti se nalazila jedna čudna pojava; čovik bi rekao da je i dušom i tilom gladna. U bašti je doduše vladala zavitrina, ali vitrovi koji su se o veliku zgradu razbijali i letili više bašte, spuštali su ipak svoj hladni zadah u dubinu, i čudno je bilo gledati Marijana, gdi razmandrjen, upalih očiju i neuredne bujne kose, rano ujutro sidi pod veli-

kim dudom na klupi i piše ne obazirući se na oporo milovanje zime. Po izgužvanom odilu i još izgužvanijim crtama lica, jasno se vidilo da cilu noć nije spavao, a čudna mračna dubina u očima mu je pokazivala, da ni svim silama uma ne bi bio u stanju reći, koliko je čaša oslobodio sadržine. Šešir mu se zaturio na zatiljak, kaput raskopčan — ali mu je još vrućina, još ga je gušilo... Para, od teškog disanja, svirala je kroz prsa, a na čelu mu se pojavile krupne graške znoja, kao isparavanje moždanog mehanizma, koji stenje od napornog rada.

Marijan je zurio u papir, iz jedne ruke primećao ga u drugu, olovka je bila teška kao da napola potpilani hrast zadržava da se ne sruši — i makako da se mislio, nije uspio tačno i jasno saznati šta on hoće i šta bi napisao. Pokatkad bi se sifio i brzo napisao koju rič, ali onda bi ponovo uzalud naprezao mozak da nađe vezu. Bio je jako umoran, odbacio bi sve, zaboravio bi sve i mirovao čistog, neizbrazdanog srca — ali onaj mračni pogled mu je bio u uspomeni, poklopio mu sav mozak i ne da mu mogućnosti da ga zaboravi. Taj crni pogled se doduše već izgubio, ali on nije samo njegov i očuh i mater su ga razumili: bilo bi mu sramota kad bi očuh i mater mislili da se on samo razmetao s njim. Mora mu zadovoljiti: ne smi biti kukavica... sam prid sobom... Ali ne, neće mu zadovoljiti! Zašto bi, zar to kogod zna? Pa ako zna — šta onda? Zar je on kriv što je sinoć u razdraženosti tako zamračio pogledom? Da, njemu je sad sramota, strašno sramota, ali živiti je lipo, a on je još i tako umoran... tako bi slatko zaspao... Leći, zaspati i spavati, dugo spavati, a u tom snu će se sve prominiti, biće sve kao i prija, kao da se ono sinoć nije ni desilo... Marijan je to jako želio, tako toplo je za tim uzdisao, da je sav bio obavijen tom jedinom željom uspostavljanja stare sriće. — Eto, da to nije bilo, on bi sad kod kuće spavao, soba bi bila ugrijana i on bi slatko sanjao... Kad bi ga mater probudila, čekala bi ga dobra užina — jer posli zabave bi spavao do podne. On bi ustao, umio se u hladnoj vodi, mater bi molila i onda bi užinali i sve bi bilo tako lipo. E, ali to se desilo, crni pogled je mater razumila, a on nije taki da sad što kaže a posli odrekne. On mora, mora ako hoće da ostane stari Marijan. Kad mora — biće; odlučno se namršti i zamrači pogledom kao sinoć i kao da je prid gomilom ljudi, lupi se u prsa izazivački: „Ja ću ostati Marijan, pa šta bude!“

Pomišljao je i na mater i na očuha, znao je kako ga očekuju, kako bi mu u oči lagali i tvrdili, da oni nisu vidili onaj pogled i da nije istina, da je on njima pritio time — ali kad on ne bi znao da radi njega lažu... Ali on zna, da bi ga u duši gledali onako kako on to nikad nije želio i da bi otsele očuh govorio, a on čutio... Zašto sam ja taki, okrene mu se zatim misao, pa i drugi ljudi čine tako što, ali ne uzimaju na srce, već olako... zašto ja ne mogu biti onaki, zašto sam ja

Marijan za sebe, a ne kao drugi ljudi... Nije više ni vidio da pismo drži u livoj ruci, zaboravio je da piše i zaboravio je i vrime i gdi je i sve — a samo mu se taj nesrični crni pogled vrtio po glavi, spetljavao mu mozak iako se on baš njega htio oprostiti. Ali čudno; on se otimao od njega, a ipak ga grlio. Prosto nije znao šta hoće i šta bi uradio. — Krajevi kaputa su se zamrzli za klupu jer su bili promočeni znojem, ruke pomodrine od jakog mraza, a na licu mu ostale pruge od isparenog znoja koji je polako klizio doli kao prljavi potok od nadošle kiše. On je mislio, užasno brzo je mislio i sve oko toga, da se crni pogled mora obistiniti — i pipao je polako, sa zebnjom, skoro nehotice i u magli, crnu stvar...

Po mozgu mu je lupalo sve crno, a on je bio željan sunca, cviča, širine polja... Duša mu je željela lipotu, piti, piti lipotu, uživati sriću... ali u mozgu je nemilosrdno lupalo i zvonilo: „Mora biti! Mora biti! Ti si Marijan, nisi ma ko i ako ne bi izvršio — nisi više onaj stari. Stidićeš se sebe Marijane! Mora biti!“ — „Jest, mora biti!“, prošaputa naglo Marijan, zureći u ništa, a taj šapat nije bio ništa drugo, do tri šačice izbačene pare. Ruka je polako sve više i više milovala crnu stvar, mozak je sve više lupao, magla se razvijala — a Marijan je plakao, ni sam ne znajući zašto, ali suze nisu tekle. Na suze nije navikao, plakao je samo onako, u dubini... Plakao je možda zato, što mora biti, što on nije kao drugi ljudi, već sam, Marijan... Mozak mu je strašno radio, crna stvar se zabila u njega i vrtila, vrtila sve dublje i dublje, a on se otimao, koprcao, ali je znao da se oteti ne može, jer to tako mora biti! I otkud se toliko vrti, zar tako dubok mozak ima, zar mukama kraja ne daje tvorac?!

Odavno već nije ništa vidio od stvarnosti, nije vidio ni to, da ga već odavno posmatraju dva siva krupna oka, koja iz velike parasničke mesnate glave, neobično mudro gledaju u ovaj svijet. — Marijanu je mozak vreo strašno, još tren, pa će izvriti — ali ga najedared poli kabo hladne vode. Kroz vazduh se najedared prolomi krupan, ali ipak mekan muškarački glas — a ona dva oka su ga pratila sa puno razumivanja.

— „Marijane brate,“ zvonio je glas „ja sam mislio da si ti pametan čovik!“ Crni pogled, crna stvar, Marijan, bašta, sve to odleti najedanput, a ostadoše samo ta dva sivomodra oka i velika sramota. Sve je u trenu zaboravio i samo se strašno sramotio kao da ga sramota sa svih strana davi, a ona dva oka su gledala dobrostivo. Samo da ne gledaju — zašto on nije ono već uradio, pa bi se oslobodio svih pogleda. Zašto ga ta dva oka toliko gledaju, zašto se on sad sramoti?! Samo jedared se ovako sramotio; bilo je to, još kad je bilo deranac, pa ga komšija uhvatio sa ukradenim jabukama ispod kaputa. Komšija mu nije ništa rekao, nije ni ruku podvukao pod kaput da jabuke izvuče, samo je ovako gledao... beskrajno gledao... I mater ga je gledala... i ovaj ga sad gleda... Marijanu su ispali i pa-

piri i olovka i sve, ali oči su samo gledale. Najzad je uvidio, da ovo dalje ne može ovako, mora što uraditi — da, mora progovoriti. Teškom mukom je zivao, gutao i naposlitku promućao: „Ivša, ti?!... Otkud tebe ovamo“?!... Obazre se oko sebe, strese se, pa će: „Nije ti zima!“ Ivša je bio mladić jako siromašan, tako siromašan da se nikad nije mogao provoditi sa drugovima, niti u njihovo društvo ići — ali zato je baš i bio jedna od najispavanijih, a od prirode, i najvedrijih glava. On je sad tu stajao i gledao Marijana i sve razumio. Nije odmah odgovorio, no malo počeka, zatim polako i sa naglaskom, u koji je salio svu dobrotu jedne duše, skoro prošapta: „Ne Marijane nije mi zima. Navikao sam — moraš znati da je meni veći svetac nego Božić, kad imam novaca i da založim u sobi malo vatre. A tebi nije zima?“ zapita on brzo Marijana, samo da bi krenuo razgovor. „Ne, meni nije... a da!“... sav se strese od zime i žurno počne zakopčavati kaput, ali ruka Ivšina začudo bi brža i sklizne između puca u džep sa unutrašnje strane. „Čekaj!“ vikne Ivša na njega, a on stade u pokretu kao lopov koga su ulovili na dilu. Ruka počne militi po tilu, oko srca, pa po rebrima, Marijanu je izgledala kao hladna zmija, zatim se ruka zavuče u drugi džep, zgrči se i naglo poleti natrag. Marijan je gledao u Ivšu kao da ne razumi ništa, sav se skamenio, a dubina u očima mu je postala šuplja — blenuo je, opustivši usne. Ositio je da više nije Marijan, njegova duša se otvara prema drugom, ne nosi više svoje tajne u dubini... „Vidiš brate Marijane, kak si magarac!“ pokaže mu Ivša revolver koji je izvukao iz džepa. „Ja imam sriću,“ produži brzo Ivša i zatim podigne papiriće sa zemlje „ti si već treći koga sam ulovio u ovakoj budalaštini.“ Marijan je samo zurio, beskrajno zurio i nije vidio više Ivšu, niti da Ivša čita papire. U magli je osiacao, da bi on sad morao izlupati ovog Ivšu, da je on stari, ali — zašto? Ivša pročitava papire, napola gundajući, napola u sebi. Bila su, bolje-reći, tribala su to biti dva pisma; jedno materi, drugo očuhu. Na prvom je Ivša kojikako razabrao: „Slatka mama... nikad vas nisam nazvao slatka... ta ja sam sam, Marijan!.. Neiskazano vas volim... ne znam zašto...“ To je bilo materi, a očuhu je skoro sređeno pisao, ali se vidilo da je dugo krpio rič po rič. „Tata...“ stajalo je gori, a čak dol i popriko: „...nećeš imati advokata... zašto si morao... nisi se tribao umišati... volim te kao oca... jedina želja mi je bila da imaš tvog advokata, da te u starosti hranim... moram, moram.“

Ivša je razumio šta je, ali nije znao jasno, zašto je. Znao je da riči olakšavaju teret, zato skoro očinski, braniteljski i ipak zapovidnički oslovi Marijana: „Pripovidaj — zašto!“ Samo toliko je rekao, a Marijan ni ne znajući kako, ni zašto, pokorio se ovom glasom i još uvik zureći počeo je pripovidati. Pripovidao je dugo, dugo, kadgod je i očajno zaplakao — što on o sebi nikad ne bi mislio — zatim je stao, uzdanuo duboko kao čovik koji je svršio teški posao. U duši mu je bilo lakše, kao posli

ispovidi onog koji viruje, samo ga još malo pekla sramota prid Ivšom, ali i to nestade posli — on poče osićeati da je stekao dušu koja je znala otvoriti njegovu; prijatelja, koji će ga od usamljenog Marijana, stvoriti čovikom. Ivša je bio dobar za svakog, ali niko nije bio s njim prisan prijatelj — jer on nije zalazio u društvo, — pa ni Marijan. Posli onog Marijanovog uzdaha, on pričekao malo da se onaj smiri, zatim zamišljen i blago ozbiljan poče tiho njegove misli: „Marijane brate“, oslovljavao ga je kao brata, samo da bi bliži bili, „držao sam te oduvijek za mudru glavu, ali da si ovo učinio i to zbog ovog... Vidiš kako su ljudi, zbog sitnice prave gluposti. Poznajem te odavno i znam odavno da ti nisi za ono društvo gdi si želio naći što ti duši treba. Tamo je novac, drugarstvo radi potrebe, pijančevanje radi prijateljstva... a ti si čudak, Marijan!“ Ivša zastane, a Marijan je samo čutio i čudno: skoro mu je godilo karanje, koje on prijatelja nikad ne bi primio bez uvrde. Ivša je vidio da je vrime tu, da može govoriti i zato produži: „Zar ti ne možeš razumjeti da ne moraš ići za drugovima, da ne moraš imati novaca?! Nisu to prijatelji, no drugovi po struci.. Evo mene, ni ja nisam išao na zabavu, nemam ni na duvan — ali zdrav sam, mlad sam, prida mnom je život! I ti si mlad, zdrav, istraj, još ovo... Nemoj živiti samo za stomačinu i tuplji sjaj zabava. Kad je vrime, uzmi i to, a stomaku daj samo dovoljno da bi mnogo dobila glava. Šta bi ti rekao da moraš iz ono malo što zaradim i stan i hranu i sve i još učiti, a ipak se veselim životu: zdrav i mlad sam! Može se živiti i bez novaca i za drugo. Vidiš kako si nepravedan sa roditeljima,“ okrene Ivša sad na drugo, „očuh ti ne može da popije koje vino u društvu, otkida od usta, od sebe uzima za tebe, samo da bi imao svog advokata. On zaboravlja svoj stomak, on živi za ideju stvaranja štogod lipog — a ti? On nema jasne pojmove, neobrazovan je, ali srce brate, to je lipo... On žrtvuje za lipo... Ti si još mlad, zdrav, imaš izgleda da ćeš se sit nauživati za muke — a on siromak? Žrtvovao je, a možda neće imati ništa od toga, izmučio se, izradio kao matori konj i šta ga čeka? Smrt! I vidiš, zato nije klonuo, nije se plašio žrtve, no te je učio. I šta bi ti radio, da si sad to učinio? Zar nisi pomislio kakom bi prljavštinom ucrnio njegovu žrtvu, kako bi sve razrušio! Još kad bi stari umro, on bi to podneo možda mirno, kad bi dušu ispustio na rukama svog advokata... a kad bi morao oronuo, izrađen vući svoje stare kosti sa uspomenu velike uzaludne žrtve i slike tvoje metkom raznešeno glave!“ Ivša naglo promini glas i bodreći, prijateljski završi kratko: „Marijane brate, budi čovik!“ Stao je da vidi utisak, nije htio suviše nabacati najedared, ali Marijanu to nije bilo mnogo, on je ovu istinu primao kao melem. Bilo mu je lakše, htio je još slušati Ivšu; ono što sam nije smio sebi reći, zato što je on Marijan, ono je rado slušao od Ivše. Osićao je da kroz one sivomodre oči sjaji duša bratska njegovoj — jedna s njegovom.

Znao je, da jednog prijatelja ima i ni traga stidu nije osiĉao, zato što on nije tvrd i okoren. Duboka šupljina je nestajala iz oĉiju i Marijan je i ne pogledavši na Ivšu prošaputao: „Ivša, ti si ĉovik! Nikad nisam mislio, da ĉu ovako što uraditi, ali sad se ipak radujem za ovo“ ... Ivša odmah odgovori: „Marijane, i ti si ĉovik samo to triba da i sam uvidiš. Bio si razmažen, jer si bio oĉev „advokat“. Sve je to zato, a ja ti kaŹem, Źivi kao ja, pa ĉe biti drugaĉije — dobro. Źivot je lip, ako si zdrav i mlad — a novac? Umriti od gladi neĉeš, jer iako ne imao posla, uvijek ĉeš toliko naĉi da zdravom stomaku dosta bude. Nikad nadu nemoj gubiti, jer je u tom snaga Źivota.“ Marijan je oŹivljavao, Ivšine riĉi je slušao kao da od sveca dolaze, a Ivša je govorio, bez kraja govorio...

Vrime je prolazilo, zimsko sunce se već probilo kroz oblake, koji su visili po nebu, kao kaki perjani zastori... Oko podne na klupi više nije sidio niko, samo su po njoj i oko nje bili sitni komadiĉi papira, komadiĉi ona dva pisma. Vitar je, pri jaĉim naletima zgrabio po koji komadiĉ i poneo ga put svoje strilovite putanje.

Ivša † Marijan su bili prisni prijatelji i niko za ovo jutro nije doznao, sem Marijanove matere i oĉuha.

* * *

Podne je već odzvanjalo i mater se siti, kako nikad ovako tužno zvono nije zvonilo. MoŹda kad je roditelje izgubila, ali onda od plaĉa nije ĉula. Drugiput kad bi zvono nagovistilo podne, mater se Źurila da uŹnu zgotovi, jer ĉe sin uskoro doĉi gladan, i poboŹno moleĉi namištala bi ĉiste tanjire. Danas su tanjiri ostali na polici, lonci nisu bili ĉaĉavi od dima, vatra nije oŹivila, a oni, oĉuh i mater su sidili zgureni pod teretom teških misli, na krevetu i nisu ni obraĉali paŹnju na oĉajnu dernjavu praznih criva. Misli su već bile strašno iznemogle, oĉajniĉki maglovite, tupe, leŹale su kao strašno teŹak pritisak na slabom mozgu.

Najedared se kapija buĉno i brzo otvori — lupanje srca im stade na mah, uznemireni pogledi se uštapiše: i samo ĉekaju da se prolomi teŹak vrisak: ne nose li sina mrtva? — Dva razdragana glasa udare im u uši, oboje skoĉe s kreveta brŹe no kaki mladi i s poklikom: „Marjane sine! Marijan je!“ poletiše na vrata i skoro se zaglaviše, gurajuĉi jedno drugog, da što prija izađu. Na pragu se udariše u Marjana, koji je i sam potrĉao, i sad nastade ljubljene i grljene kako je Marijan samo u mašti zamišljao. Marijan je sad prviput u Źivotu mater poljubio i nije se stidio, zato što je on Marijan. Ni oĉuh nije bio ĉist od poljubaca, a suzama radosnicama nije bilo kraja. Niko nije pitao gdi je Marijan bio, ni zašto nije bio kod kuće. Radovali su se, ne zna se ko više, samo da je tu. Vatra je uskoro veselo gorila i u loncima je mater spremala jednu

brzu užnu, jer su već počeli osićeati glad. Oćuh se nije mogao nagledati sina, iako je Marijan bio u takom stanju da bi ćovik uzviknuo pri nenadanom sastanku: „Uh, kako ti izgledaš!“ Ivša je sidio sa Marijanom zagrljen i uživao u srići njihovoj. On davno već nije vidio ovaku srićnu porodicu i radovao se, da je on tu sriću doneo. Kad je užna bila gotova, mater prostre sto, zatim i sama sidne. Danas su svi na glas molili, a ni Marijan nije ćutio za to vrime, kao što je on to prija radio. Kad su molitvu svrsili, on poljubi mater u ruku i zatim poće blagim glasom, kaki imaju samo srićni ljudi, a mater i oćuh su pazili kao da slušaju glas tvorca, iako im je miris jila golicao criva. „Mama“, poćeo je „Ivša nema ni oca ni matere, živi iz svoje skromne zarade i male pomoći, mući se siromak, zebe, a u mojoj sobi ima mista za dvojicu: kad se ugrije jedan, ugrijaće se i dvojica, a gdi se najidu troje, tamo će i ćetvrti. Bog će dati“... Ivša se nije ovome nadao i htio se protiviti, htio je progovoriti, ali glas Marijanov je izazvao suze iz njegovih oćiju i on je samo mucao. Mater i oćuh su se pogledali, zatim je mater ustala, stala između Ivše i Marijana, zagrlila obadvojicu i svećanim glasom prošaputala: „Sinovi moji,“... morala je stati, jer su joj suze grlo prifisli, „sinovi moji, još nikad se mater vaša nije toliko radovala kao danas. Ivša,“ okrene mu se „nemaš ni matere ni oca, evo... bićemo ti mi.“ Mater Ivšu brzo poljubi u ćelo, a on od ćuda, od velike radosti ne mogade zinuti, samo poće mlatarati rukama, zivat i pade u narućaj Marijana i oćuha. Dugo su tako stajali, tihe suze su im tekle, niz priobražena lica, a mater i oćuh su uživali u srići njihove dice. I stajali bi tu do večera, da se mater nije sitila na glad njene dice i tiho ih nije opomenula: „Dico, Bog je dao, a vi ste gladni.“

Braća se okrenuše, poljubiše mater u ruku, zatim ponudiše jedan drugog: „Uzmi brate!“ Užnali su danas kasno, ali ovako još nikad užinali nisu. Kod svakog zalogaja govorili su „brate,“ „dico moja,“ i to im je tako slatko bilo.

* * *

Drugovi su se ćudili, kako se Marijan tako naglo povukao iz društva i otkud se zbratio s Ivšom, s kojim prija skoro progovorio nije, ali nikad niko nije uspio doznati istinu. I komšije su se ćudile, ali oćuh je o tome tvrdo ćutio, a kad bi o njima govorio, misto „moj advokat,“ dolazilo je „moja dva advokata.“ „To su ti braća, da ih više nema,“ prsio se on prid komšijama.

Danas su oni zaista advokati i na njihovoj ploći više ulaza, piše „braća“. Dobro im ide, vole ih ljudi, iz naroda su, a i pošteni i uz to skromni. Oženjeni su, mater i oćuh imaju unućadi s kojima se zabavljaju po ćio dan. Svi stanuju zajedno, a braća naroćito paze na mater i oćuha. Skoro svako veće kad poću kući iz kanoelarije, prvo poću radnje, da kaki mali pok-

Ion odnesu starima — mala pažnja kojom proizvode velike radosti. Nisu oni sad ni ljudi od mode; svoje slobodno vrime provode najčešće kod kuće u zabavi sa starima i dicom, ili pak čitaju, sa ženama što uređuju, a nije ritkost, da se uveče čuje i vesela svirka i pisma iz njihove kuće.

O onome, kako su oni postali braća ritko govore, a to obično biva kad sviraju i kad se to desi, Marijanse samo namije kao dite kome se spominju stara nevaljalstva — pogleda sa ljubavlju u svoju harmoniku i veselo je razvuče, da sva soba treperi od razigranosti njegove duše.

— Kraj —

L. B. Snagan

* * *

Skoro svaki velikan je pritrpio sputavanja i ogovaranja šugavih jezika, koji svoj prljavi svrabež žele na njega namazati. Mlataranje tih zlobom zaraženih puzavaca, samootrovani jezik njihov samo dokazuje na kakoj je visini onaj koga žele upropastiti prije no što bi pokazao svitu njihovu prljavost. Velikanu je jedina odbrana u tome, da ni ne primećuje te niske gadove, te cvitove gnojavog đubreta. On im može dati samo jedan odgovor na njihova podlaštva:

— Za mene ste suviše niski, pljuvačka bi mi se isparila dok ne bi stigla u vaše niske duše. Između mene i vas postoji čvrst branik od đubreta, koji vi sami složiste i okrenuste vama — vaše pljuvotine dopiru samo do tog kljalista smrada, priko ne prilaze. Pljucite samo na taj branik, on je okrenut prema vama — vaše je ogledalo!

Nikad ne smimo pljuniti na koga, prije nego što se uvirimo, da je to zaista zaslužio. Pljunemo li prije na njega i privarimo li se — teško je istim onim jezikom, kojim je pljuvačka izbačena, saprati je sa uprljanog.

Čime se ulizice hrane? — Prljavštinom koju ližu sa onih kojima ugadaju svojim šarenim jezikom. A zar oni mogu načisto olizati njih, zar pri gutljaju prljavštine ostaje manje na onom? Nikada — oni se dodirom samo uzajamno prljaju — ulizica i njegov patron.

L. Poljaković-Kovačev u

Vično pitanje

Duša velikog Tvorca razdražana kliktaše, obasipajući beskraj otsjajem mladog lita i slatkim snom rumenih plodova. Razdražan u beskonačnosti, nasloni On svoju tvoračku ruku na jednu crnu tačkicu, koja se grčevito koprca u beskraj bez smiraja. Silni prsti

se zariše u krvavi korizont, — i tačka bi zasvođena šakom Tvorca; pogled u beskonačnost se slomi na crnoj tački, krvavom horizontu i šaci. — O crte zasvođenog diamantnog dlana obisio se gojazni veseo misec i u ljuljanju nasmijan blago kao dite zaspri i u nevinom pućkanju usnica izbacivaše na crnu tačku srebrnu maglu, kroz koju su se vrtili svitli pramenovi svile. I zvezde se smiriše, umolaše se sve u plavu svilu sjajnog dlana, samo im jedno svitlo oko viri iz nje kao titraj duše...

Svuda mirna tišina niče i rascvata se iz razasutog simena — sve obuze spokoj i mir. Rana litnja noć je pričala o Harmoniji, koja treperi kroz ogromne daljine beskonačnosti. I tad čovik reče: „Hvala ti o Gospode, što oči nam dade i um da uživanja slast okusiti možemo... Ne, ovaka noć nije stvorena za spavanje, u ovim noćima se snovi rađaju na javi... duša se približuje svom istoku... O Gospode, usplamti mu srce čistom vatrom dubokog poštovanja, sve ovo nam dade, učinio si nas dionikom Sriće. Harmonija nam obavi Dušu blaženom Nirvanom... Gospode, dokle će ovo... Tvoju dobrotu ne nadmaši ni beskrajna visina vasione, ni širina Misli! O Gospode velik si!...”

Čovik se stopi sa titrajem Harmonije kroz beskonačnost, ispe se skoro do šake Tvorca, da čelom lupi o tvrdu tačku iz poštovanja — kad iznenada crne tačke najcrnji crvić razbi Harmoniju njegove Misli...

“... Ne, ne podari mi o Gospode, ni mali dio onoga što Čoviku dade, ja mu tek tabane ližem i gnjusno krasti moram od njega, ako nagonu što mi ga Ti usadi, želim zadovoljenja dati. Strašni bič je njegova ruka kad bis mozak mu spari o Gospode; zaboravi za Pravdu i Harmoniju... Silnik je, ta i Tebe huli, hoće da Ti se otme, da Te uništi, da u tvojoj stolici vidi sebe... Slika je tvoja Gospode, dao si mu Razum, moć spoznanja... A šta sve od toga dadé nama — još crnjim crvima, slugama crva razumnog!? — Kaznu! Zar uživanje je to: nagonu žderanja mukom zadovoljavati! Harmonija zar je to: klati se i tuđu krv mirisati, da bi naša u žilama sveže tekla? A zar Ti skrivismo sto? Čovika kažnjavaš — ali on je grišan, on zna. Oprosti! Ta mi smo nerazumni, i ako skrivismo ne znamo šta činimo! Ili, zar mi grih otaca naših ispaštamo? O zašto, kazuj zašto se mi mučimo, zašto divnu Harmoniju, crnim jaucinia našim da gadimo?! Zašto o Tvorče, — kazuj? Zar mukama uživanja plaćamo? Koja? — Kazuj, molim Te; lakše je umriti sa uzroka znana... Zar vično da pitam?... Zar samo prid Tobom ću saznati... Nisam kriv o Gospode...”

..

U divne tiraje Harmonije kroz beskonačnost, u koje bi upletena Duša Čovikova, kao plamen koji sažiže i razara, udari u tihoj litnjoj noći smrtno jaukanje šugavog mačeta koje do nedavno bi nevino od krvi.

Čovik koji se tako visoko diže, u trku pobiže od razbijene Harmonije, zakopa svoje Misli i otsele življaše u slipoj Viri, iščekujući čas kada će poći u smiraj u Nirvanu.

L. P. K.

Otađzbina

*Koliko si dosad pripatila muka!
Koliko si dosad ti suza prolila!
Al' nikada nisi pustila jauka,
I sada si jača, nego što si bila.*

*Ja, sin ravnice, ljubim tvoj svaki kam,
I čeznem da pogled bacim na pučinu;
Spremam se za tebe i život da dam,
Kao što dolikuje svakom dolnom sinu.*

*I ako svi demoni hoće da te sruše,
Solona ipak zbog tvoje snage zobe;
Živićeš vičito, jer te iz dna duše
Vole tvoja dica, i ginu za tebe.*

F. B.

Govor bez riči...

Doneše ga nepoznatog, luđinca u našu zemlju upokojiše. Mala grupa gledaše, kako se kovčeg u vlažnu raku spušta, ali kad prve grude udariše i zagrobno odjeknuše na kovčegu, visoki, tvrdi muškarac stupi na gomilu zemlje i pogled upravi tužan u raku.

— Braćo... započe oproštaj od pokojnika, ali se snažni muškarac slomi, dubok, koprcav jecaj mu potrese rebra i oko suzama poli vičnu kuću oslobođenog tila. Njegove suze baciše sime u oči male grupe, koja je dosad žalosnom tišinom ćutala. Nepoznatog oplakaše iskrenim bolom snažnog muškarca — to je bio njegov oproštajni govor pokojniku.

Bili su prijatelji — pokojnik i muškarac sa suzama.

L. S. Zvekanović

Pitanje

*Volim sunce, mjesec i sjajne zvijezde,
Ali mrzim samoga sebe...
Zašto ne mogu ja kako nebesko tilo biti,
Kao zvijezde u beskrajnosti se izgubiti ili treptiti...*

*Kada se noć spusti na zemlju
I ogrne je u crni plašt
Zašto tada obuzme mene žudnja i strast
Za misecom, zvizdama... a najviše za jednim stvorom
[zemaljskim?]*

*Zašto ne mogu ja kao misec hladan biti,
Zašto moram od one vatre,
Što mi srce pali, izgoriti?!,...
Uzalud zovem sunce, misec i zvizde
Ne mogu oni pomoći mene;
Kao meleor koji nestane, rasprsne se na hiljade komada,
Nestaću i ja od vatrene čežnje i čemernog jada...
Mirko Kozbašić-Šokac*

Pisma Tebi

*Kad tilina pokrova od sniga zatreperi
I naslonjen na prozor kada mislim o sebi,
I skrhan istinom klonem, u nadi i viri
Šapućem pejzažu pismu posvećenu Tebi:*

*Što si sakrila dušu u taj sivi veo
Pa nećeš da znaš za mene, koga bezum ganja,
Koji sam Ti vinac cvitova duše mi spleo
U časovima kada mi duša daleko od svega sanja;*

*U snu, koji je sličan snovima iz davnih dana
Kada sam sanjao o Božiću i o plavoj vili,
Koja iako je danas praznik jelovih grana
Pustila mi je dušu, da kao siročje cvili.*

V. Bašić

Zašto?

*Zašto pisme pišem, zašto pivam
Kad nikada ves'o nisam,
Zašto nevin uoik oskuđivam
Zašto palim — eh, to ne znam ni sam...*

*Pilajte me zašto zgrbljen zurim
Kada mi je teško ili lako;
Zašto sada stojim, sad pak jurim...
Ja to ne znam — suđeno je tako?!...*

St. Šimić

Život

*Iz dana u dan živi i čeka od Prirode
 Čovik više svilla u životu svome ...
 No dan u smiraju prođe,
 Da noć kajanja, patnje — mira, spokoja dođe.*

*I, kada svakoga dana prođe svitlo Sunca svoju putanju
 Od istoka do zapada, duše patnika u svome bolu,
 Gorkim, razočaranim danom, čekaju noć odmora, ponovnih
 [sanja — slobodu]*

*Jutro. Sunce sija. Njihove nade sveže su od krvi, koja
 [novim žarom i nadama
 Teče žilama Čovika, prilazeći priko istih stazu,
 Umarajući, napinjući svoje snage, da naveče iznova
 [umorni od rada
 I propalih nada, legnu, kuju planove novih ideala.*

*Na kraju, kada svića pristaje da sija, osića Čovik lažnost
 [površnoga sjaja,
 Osića propast ideala, koji svakog dana, sve do zadnje kapi
 Sijaju sjajem nada, starosti, lažnoga života.*

*Sa crkava, oglašuje setni zvon spas mašte, ideala,
 spas Čovika: sahranu prohujalog života ...*

R. Parčellé

Sećanje

*Kada sam nju primetio lamo
 Plavu, vitku, jednog vedrog dana,
 Nisam znao da li ja to sanjam
 Ili je to možda fatamorgana.*

*A kada smo se uz zvuke zvona
 Šetali u šumi ispod gustog granja
 Osetio sam šta je za mene ona
 I da se tako biće samo u snu sanja.*

*Ko vetar lepršala se haljina od svile,
 Pevala je kao slavuj kad pozdravlja Boga,
 Mržnja i zavist nisu se ni dotakle bile
 Čistijeg od neba srca njenoga.*

*Na rastanku izvi joj se samo jedan dubok uzdisaj
Sličan šumu lišća u bašti...
I nestade! Ali ne verujem da je priči kraj
I stalno je tražim po umornoj mašti.*

*I nalazim u njoj sreću za najveću;
Njene plave oči, šum zelenog granja...
U mašti pak čuvam jednu malu sveću
Koja gori bledim plamenom sećanja.*

Sepeši Sleuan

Čežnja

*Muči me čežnja gore neg griža savesti Judu...
U tamnim vrtovima moje duše njišu granama
Žalosne vrbe sećanja;
Šetaju se tuge, noseći u rukama
Pupoljke, uvele pre cvetanja...*

*Čeznem kao mlada iskušenaica u trenucima
Sumnje, kad želi da vidi Krista...
I nošen nepoznatom silom stihijskom u sebi, poput lista
Nošenog od vetra u najraznovrsnijim lucima,
Hteo bih nešto što liči na htenje, kada bi hleo
Da bledim, koščatim prstima milujem dirke na starom klaviru,
Kao što u snu milujem devojkju, koju ne vidim, a idealno je lepa;
Hteo bi da se smejem ili da plačem naslonivši čelo na litru,
Ili da ledenokristalnim glasom pevam svoj bol vasioni i
[zvezdama,
I hleo bi da jecam na žicama tanke, kao Tvoj struk, violine,...
Ali od svih tih bezbrojnih htenja,
Koja me muče u bezbroj bđenja,
Kada mi duša žudi put visine,
Ostaje samo umor u čelu, srcu i rukama,
Klonulim u časovima, kada me ljube strasti, sećanje i nevidljivi
[Tvoj lik
Pun topline...*

*Da, ostaju mi samo umor u čelu, srcu i rukama
I beo papir predamnom, pokapan suzama,
Sličan duši svetaca, nagriženoj kajanjem za imaginarne
[grehove, —
Pa na tom papiru perom učem svoj bol, svoje snove*

*I neznanje u pogledu loga, što bi pisali mogao i hleo,
 Ja nišla ne znam,
 Ali osećam
 Sada u noći i blalu iznad
 Gležnja,
 Da me Tebi vuče
 Demonska čežnja...*

Ivan Jerković

Novo vreme i omladina

Lutanje i nesigurnost u određivanju pojmova se oseća na svakom polju. Naročito vrenje se oseća u sferi religioznih pojmova. Tu postoji žarolikost, koja se samo utoliko može nazvati lutanjem što se pojmovi razilaze na sijaset strana i skoro svaki pojedinac daje nove utiske i poglede, tako da je jedna opšta orijentacija skoro nemoguća. I tu to dolazi kao posledica rata i posleratnog doba. Pojedini stari ratnici su tek u ratu došli do punog uverenja da Bog postoji, ali i mnogi dodoše kući sa rečima: „Boga ostavisno na rovovskim žicama!“ Rezonovanja ovih ljudi, teška vremena u kojima je čoveku jedini posao da misli, potakoše omladinu da misli, da traži nove, ili da potvrđuje stare ideje — da pronađe što sigurno. Svaki traži za sebe najbolje.

Novo vreme ne rađa asketske predikatore koji žele gradove pretvoriti u manastire, niti reformatore koji stvaraju nove sekte — no ovo vrenje dolazi nekako ćutke; mogli bi reći, privatno. Svaki stvara i obara za sebe. Tu su ćutljivi fanatici i mirni slobodnjaci i zbog toga nema izrazitih grupacija, ali ipak iz tih individualnih pogleda možemo po njihovoj sličnosti i diferencijaciji stvoriti nekoliko veštačkih grupa. Uglavnom omladinu u ovom pogledu možemo podeliti u dve velike grupe: prva su stari sledbenici, koji striktno pohađaju božju kuću i druga grupa, oni koji se drže daleko od crkve. Ove dve grupe se običnim jezikom nazivaju: bogomoljci i bezbožnici. I bogomoljci i bezbožnici imaju još po jednu podgrupu, s kojima zajedno imamo četiri grupe. Bogomoljci su ljudi dubokih ubeđenja, istinski pobožni ljudi, kojima je ideal svetsko Dobro i svetska Ljubav. Ovi su dostojni punog poštovanja, što im odaju i istinski „bezbožnici“. Bogomoljci su dogmatičari, ljudi koji veruju i u veri traže i nalaze svoje zaista visoke ideale. Bezbožnici, to su slobodnjaci koji su uglavnom krivo shvaćeni u društvu, što dokazuje i njihov naziv: „bezbožnici!“ Imaju oni svoja božanstva, samo položena na druge osnove: njihova božanstva su ideal, ne bića, svetska Ljubav, Bratstvo i Dobrota. Ovi istinski ubeđeni slobodnjaci, „bezbožnici“, jedino ne veruju, ne primaju ništa bez kritike, ne daju ništa što nema racionalne i korisne svrhe za postizavanje njihovih ideala. Ovo su ljudi koji ne traže Boga u besekim sferama, ne žele mu služiti asketskim mučenjem tela, ni molitvama, no njegovu dobrotu žele ostvariti humanim delima među ljudima, žele velike ideale oživotvoriti u srcima. Kratko rečeno, oni su pristalice svih velikih i lepih religija, sistematišu njihove ideale u jedinstveni realni akt, a jedino odbacuju ceremonije i elemente koji su po njihovom mišljenju necelishodni. Ovakih elemenata zaista ima, jer ni jedna velika filozofija nije savršena — naravno ni njihova.

Dakle, ako ovako posmatramo, običnim jezikom nazvane, bogomoljce i bezbožnike, ima li među njima razlike u suštini? — Nema, ciljevi su im isti: svetska Ljubav prema bližnjemu i Dobrota, a samo putevi i način u postizavanju su različiti. Prvi slede trag pojedinog velikog tvorca jedne religije i to u svojoj dubokoj veri, drugi slede sve velike ideje raz-

nih tvoraca religija, ali ne u veri, nego u realnom rezonovanju i kritičkom raščišćavanju. I jedni i drugi su dostojni najdubljeg poštovanja jer su sledbenici najviših ljudskih ideala. Ali nažalost, moramo konstatovati, da ih je malo. Bezbožnici su baš i otud dobili ovo za njih nedostojno ime, što su oni povučeni u sebe, a za njih se izdaju kojekake larmadžije, koje se bez razmišljanja izdaju za to, da bi stekli sebi glas — crni glas!

Pogledajmo sada još podgrupe ove dve velike grupe. Moramo odmah napomenuti da podgrupa bogomoljaca nema skoro nikake veze sa istima, a da je podgrupa bezbožnika neka sredina između istih i bogomoljaca. Podgrupu bogomoljaca sačinjavaju ljudi, koji niti imaju svojih slobodnih ubedenja, niti veruju. Oni su naročita vrsta kukavica, kojima se baš ne mili ići u crkvu i moliti, ali ne smeju izostatí, no sa velikim molitvenikom u rukama trče po slovima litanija ni ne gledajući na smisao istih — a kad su u društvu slobodnjaka, onda posprdno namiguju na ideale bogomoljaca, jer ljudi misle da će se time odovoriti „bezbožnicima.“ Varaju se — izazivaju kod njih dostojan prezir. Ovo je najniža klasa u religioznom smislu, bolje reći oni ne spadaju u ove pojmove.

Podgrupu bezbožnika pak čine oni, koji „veruju u Boga, ali ne veruju popovima.“ Kako smo već rekli, oni su sredina, zadržavaju sve ideale, bića svoje religije, samo odbacuju ceremonije. Napola su slepi vernici, napola su slobodni kritičari. Sve šjo je lepo i dobro za njih, trude se da zadrže, samo nemaju baš jaku samodisciplinovanost mišljenja. Ove tri grupe su pravo religiozni ljudi, dok je podgrupa bogomoljaca, obična ceremonijalistička gomila, koja ne zaslužuje mnogo — skoro ništa, sem prezira.

Postoji još jedna grupa, a to je ona, koja se drži indiferentno. Oni niti misle na desno, niti na levo, njima je baš svejedno ko popuje, ko vraguje, samo neka im poslovi dobro idu. Ne idu li im poslovi dobro, oni ni onda ne trče radi duhovne utehe, no jure za poboljšanjem svog materijalnog stanja. Sve ovo se ne formuliše jasno i nisu ovo sve grupacije, ovo je samo najglavnije, što se u našem subjektivnom rasuđivanju moglo izvući iz opšteg zujanja i previranja religioznih pojmova.

Kao što je previranje u religijama išlo čutke, privatno, tako je to i u pogledima na društveni život. Svaki za sebe stvara svoje poglede i čuva ih, a u javnost izbacuje sasvim drugo, samo da bi zadovoljio svoje interese. Na sve strane se više i naglašuje, solidarizam — a šta u stvari postoji? Skrajni individualizam. Solidarizam se naglašuje i pripoveda i od strane samih najvećih individualista, a to je i razumljivo. Oni to žele, ali tako da iz solidarnih snaga izvuku individualnu korist za sebe, a kad treba da i oni solidarno ulože svoje sile — onda se pokažu ko su. Tajno, čutke postoji najveći egoizam u društvenim odnosima. Najviše se paze samo individualni interesi iako svi viču za solidarizam. Prevrtljivost je i tu — još jedan dokaz za nju.

Kao ni jedno mišljenje, ni ovo naše u ovoj crtici, ne tvrdimo da je apsolutno, tim više što se slika posleratne omladine još uvek stvara i uticaj vremena ove ere još uvek dela, ali mi smo se trudili da ono bude što tačnije i što realnije. Za ovu priliku ovaliko, a kad se slika posleratne omladine bude potpuno izgradila i pokazala jasno svoje konture, možda ćemo je dati kompletnije i sa argumentacijom i obrazloženjem fakata.

Gaspar Drndelić



Uskočkinja

Komad iz bunjevačkog narodnog života u tri slike.
Odigrava se u jednom bunjevačkom selu pridratnih godina.

LICA:

BAĆ ZAKA RAZVALIČ, ugledan seljanin
 SNAŠ VRANKA, žena mu
 STANA, njihova 'čer
 STIPAN, njihov sin
 DIDA IVAN, otac bać Zakin
 BAĆ LAZO BOCKALO, Zakin drug iz mladosti
 BAĆ ANDRAŠ, mađarski seljak
 GEZA, njegov sin
 BAĆ JOHAN
 TOME KARAGIĆ, ugledan seoski momak
 IVAN PETRIĆ, njegov drug i gost iz drugog sela
 BAĆ DINIŠKO, gajdaš
 IVKA
 BARA
 TONA
 ĐULA
 JELA
 MARA

} Stanine drugarice

(Ostalo toga više momaka i cura).

I SLIKA

(Suton. Kraj sela. Sa lijeve strane vidi se jedna kuća sa dvije pendžere. Kuća ima mala vratca, prid njom klupica. U pozadini i sa desne strane mala grupa drveća i iza njih atovi i livade, a između njih bunar sa dermom. Oko bunara stoje, side, djevojke, obučene onako kako se nose bunjevačke djevojke kod kuće na selu. Pivaju):

„Ovce tira čobanka, tako lako lagano
 Sve joj oyce pridoše, tako lako lagano
 Samo j' gara ostala, tako lako lagano i t. d.“

(Dok djevojke pivaju, iz kuće izade čovik osridnjih godina, u košulji, prsluku sa srebrnim pucima, iz džepa od čačkira visi duvankesa sa rojtama na nogama na bosu nogu papuče. Puši na lulu. Sidne na klupicu, skine šešir i otare glavu sa crvenom tilorskom maramicom. Zatim izvadi duvankesu, napuni lulu i zapali je žičicom sumporačom, koju je ožuljao o čačkire).

Bać Zaka (kad su djevojke stale sa pivanjem, viče): Hej! Stane! Stanel!

Stana (lipa crna djevojka u bilom, samo ima prusluk modar, gologlava je, dotrči iz grupe): Sta ćete, bačo?

Bać Zaka: Uzmi dugu i donesi vode — kako se i sama nisi sitila, kad si kraj bunara? Hada!

Stana: Oma ću bačo! (Ulazi unutra. Sa lijeve strane iza kuće pojavi se jedan čovik, isto onako obučen kao i Zaka, i puši na lulu. Otprilike istih godina kao i Zaka).

Bać Lazo Bockalo: Faljen Isus! Sta radiš. (Rukuju se).

Bać Zaka: Amen, Amen Lazo! Ta eto sidim, pa sid i ti!

Bać Lazo (sidne): Mož'!

Bać Zaka: Namirio sam marvu pa eto, sio sam malo na

put, na ovaj frišak ajer. A šta i kako ti? Nisam te od vašara ni vidio. Hada!

Bać Lazo: Ta eto, dosadilo mi kod kuće, pa reko, doš'o sam ti malo na divan..

Stana (izlazi iz kuće, nosi dugu): Faljen Isus bać Lazo!

Bać Lazo: Amen, Stane! (U šali): Ta vidi je, svaki dan je lipša.

Stana (stidljivo): Ta idite vi bać Lazo!

Bać Lazo: Sad sam doš'o, pa već da idem.

Stana: Ta nisam ja vama to tako kazala.

Bać Zaka: Dobro je, mani se pripovitke, pa idi već rad vode, jel će biti već kasno.

(Stana ode na bunar, vuče vodu i razgovara sa drugim djevojkama).

Bać Zaka: Hada! Ne znam šta ću da radim? Stana je već za udaju i našo sam joj i momka, al' izgleda da će bit' muke š'njom.

Bać Lazo: A, reko, koji je taj?

Bać Zaka: Ta znaš, onaj bać Andrašov Geza!

Bać Lazo (začudeno): Pa čovče? Jesi l' ti lud? Pa zašto baš Geza?

Bać Zaka (odmane rukom): E ti to ne znaš i ne razumiš.

Bać Lazo: Da, da! Ja to ne razumim. Opet imaš kaku falingu u glavi ko i uvik. Dašta si Razvalić pa se uvik i razvališ.

Bać Zaka: No, no samo se ti prdači, al' ako ja budem solgabirov, ti ćeš drugačije divanit'.

Bać Lazo: Ta šta se to tiče Stane i Geze i onog Andraša? (U stranu): Onog dubreta!

Bać Zaka: Kad se ja spreteljim sa bać Andrašom, onda ću cigurno ja bit solgabirov. Jel valda znaš da on ima preteljstva tamokar u Baji. A Geza je iš'o u nike velike škole. Hada!

Bać Lozo (ruga se): Dobro si ti to izšnoto. Imaš dobru tikvu, al' našalost praznu, ko i uvik! (O, biljno): Ti ne vodiš brigu o sriči tvog diteta. Ta ti da si Bunjevac?! Daćeš za volju tog solgabirovstva čer za Madžara!? Zar nas nema malo? Pa i to malo da ode u Madžare i Švabe? A najposli šta kaže Stana?

Bać Zaka: Šta kaže Stana?! Ti si meni smišan čovik! Valda sam joj ja otac, a što ja kažem, tako mora bit. Hada!

Bać Lazo: Ostavi ti nju na miru, pa će ona već njoj nači para. Zašto bi ti...

Bać Zaka (prikine ga): Jal! A kad sam ja bio mlad, do šesneste godine iš'o sam u košulji, a kad su stariji 'tili štogod, ja nisam smio ni pisniť. Evo, ženu gotovo čestito ni vidio nisam do vinčanja, pa opet je dobro. A sad? Da meni onako rade dica kako oni 'oće? Ajak! Hada!.

(Djevojke u pozadini jedna po jedna odlaze sa bunara ili u grupi pivajući, a Stana dolazisa dugom).

Stana: Bačo!

Bać Zaka: No! Šta je?

Stana: Oćete li me puštit doveče na skupštinu kod Bare?

Bać Lazo: Puštit da, pa otag je vrime za mladež.

Bać Zaka: Kad je tako! Aj' možeš, samo sve uredi kod kuće.

Stana : Oću! (Ode veselo unutra).

(Sa lije strane pojavi se jedan čovik sa naočarima, crvenim nosom, velikim stomakom, za leđima drži veliku lulu. Obučen kao Švabo u bunjevačkom selu što se nosi).

Bać Johan : Na ja, ja! Faljen Isus! Also, ja tošla da malo difaniš. (Ruke se sa prisutnima).

Bać Zaka : Amen bać Johane. (Viče u kuću): Stipane! Stipane!

Stipan (deran od dvanaestak godina, istrče): Oj, evo me!

Bać Zaka : Donesi jedan stočić da bać Johan sidne!

Stipan : Oma! (Ode unutra rad stočića).

Bać Johan : Fala, ja mogla i stajati.

Bać Zaka : No bać Johane, kad ste bili u Baji?

Bać Johan : Sad sam bila u bonediljag i išla rat pać Andrašov Geza.

Bać Lazo : Ha ha ha! Pa to je momak, kad rad njega triba ić'. E pa da, kud sam se ja dio, pa on uči velike škole. Ti su drukčiji momci!

Stipan (izade i nosi stočić, metne prid bać Johana, zatim se nasloni na vrataca).

Bać Johan (pokaže na Stipana lulom): Ofaj terana Stibo frlo hrdavo terana. Juče ukrala jaja is sina i kokošinjac, pa pekla gajkana na atofa. Na ja!

Bać Zaka (Ustane srdito): Sto mu vragova iz deranom!

(Stipan pobigne unutra.)

Bać Lazo : Ta ne diraj ga, dica su taka.

(Sa lije strane pojave se dvi divojke obučene u sefirsko ruvo, na ramenima pliševe marame).

Ivka (lipa plava divojka): Faljen Isus!

Bać Zaka : Amen!

Tona : Je l' još tu Stana.

Stana (baš izlazi. Isto onako obučeno kao i Ivka i Tona): Evo me.

Ivka : Onda hajdemo.

Stana : Zbogom baćo!

Ivka : } Zbogom!

Tona : }

(Odlaze sve tri na lijev stranu).

Bać Lazo : Kad vidim ovu mladež, oma se sitim naše mladosti. Je l' Zaka, šičaš se kad si mor'o bižat'.

Bać Zaka (uplašeno): Čuti zaboga, baš svaki mora znati?

Bać Lazo : E, šta se praviš da si bolji nego drugi.

(Sa desne strane čuju se gajde, koje sviraju šaranac. Svi slušaju).

Stipan (izade iz kuće): Ko to svira?

Snaš Vranka (izlazi): Faljen Isus! Ko je to, bože?

Bać Lazo : Amen snaš Vranka. Eto, valjda se kogod prati.

(Sa desna pojave se dva momka i prati ih gajdaš).

Tome Karagić (mane rukom gajdaša da stane): Faljen Isus! Šta radite?

Bać Zaka : Amen momci!

Bać Lazo : Kuda vi momci!

Ivan Petrić: Ta eto došli smo, da pitamo je l' tu još divojka: biće skupština kod Bare, pa da ide s nama.

Bać Zaka (prilazi na drugo): Šta ti radi bačo?

Ivan Petrić: Ostali su kod kuće.

Snaš Vranka: Baš sad su cure očle. Bile su tu Ivka i Tona.

Tome Karagić: Ta onda hajd'mo i mi.

Bać Lazo (okrene se Vranki): A šta ti petljaš, ja 'tio da nam gajdaš otvira koju, a ti već kazala da je očla divojka.

Bać Johan: Ja očla, imala posla. (Ustane i ode žurno).

Bać Lazo: Ha, ha, ha. Taj zato biži što zna da će bit' bunjevačkog pivanja, a ni gajde ne trpi.

Bać Zaka: Ta hajd bać Diniško, dužite malo. A ti Stipane donesi u bokalu malo vina.

Bać Lazo: Ded si'te na stočić, jel' ma kud jel već' svirajte bać Diniško.

Bać Diniško: Pa mož', ja ne marim. (Svira šaljidanac):

Da je meni što je sreću drago

Ne triba mi ni carevo blago...

Bać Lazo (kad je gajdaš stao): Ej bože, kako je šteta što počimamo zaboravljat' svoje pisme, a pivamo tuđe.

Bać Zaka (uzima bokal od Stipana, koji je međuvremeno doš'o): Ded napite se. Nazdravlje. (Bokal ide redom).

Tome Karagić: Bome šteta je što su mloge pisme zaboravljene. Ali da su svi momci taki Bunjevci ko ja, nikad tuđe ne bi pivali, već uvijek svoje.

Snaš Vranka: A šta ćeš ti protiv drugič'. Pa nek nestanu pisme...

Ivan Petrić: Nije to tako! Dok mi živimo biće i Bunjevaca i mi učimo i ponavljamo sve naše lipe i stare pisme. Mi smo Bunjevci kremenjaci i da su svi taki, ne bi Bunjevca tako uzimali u ništa.

Bać Zaka: A, to su sve samo pripovitke. Sve'dno je to, bit' Madžar jel Svabo, jel Bunjevac. Šta tu...

Bać Lazo: Jel solgabirov, jel paor! Jel majmun, jel magarac! Od tebe nikad Bunjevci neće imat' hasne.

Snaš Vranka: Samo kad će od tebe imat'.

Tome Karagić: E oprostite, mi moramo ič', jel će već biti kasno. Zbogom!

Ivan Petrić: Zbogom!

Svi drugi: Zbogom. Srećno pošli!

(Ivan Petrić i Tome Karagić odlaze, Diniško za njima svira bečarac).

Bać Lazo: Kako je to lipo kad čovik svoje čuva i voli, pa baš ako i nije bogzna šta!

— Z A S T O R —

Zlatko Pripovidač



ČOVIK BREZ GLAVE

E, u ono staro vrijeme, kad sam ja još bio ženjen čovik, rodim se ja ujutru, a moj bačo uveče. Mi smo služili kod jednog gazde. a taj gazda imo o tušta žita i uvik to nosi na pecu. „Znaš šta čovče“, jedared će moja žena „uzmi ti od te naše komencije, pa i ti nosi prodat' na pecu“. Dobro, udivanim se ja s bačom i nakupimo mi punu čorapu žita od naše komencije, bacimo to na kola, a u nji upregnemo šest volova i ajd' sotim na pecu. Kad mi tamo stigli, a to niko neće da kupi, jel niko nema dosta ambarova da saspe toliko silno žito. Šta ćemo, niko neće da kupi, a ja i bačo kući. Idemo sad kući, a bačo će jedared: „Znaš šta sinko, ja ću sad tu posadit grašak, a ti dotle idi kod lofre, pa donesi zlamenja za ovo naše žito.“ Oma tu moj bačo posadi grašak, a grašak hup cup, pa naraste do oblaka. Ja opet oma, daj penji se po njemu i dođem srično u lofrinu kolibicu. „Di je lofro?“ pitam ti ja jednog arcilofru „Ta eno ga“ kaže, „očo je čobanu, da vidi malo ovce!“ Oma ja do čobanovi' dvora, a kad ja tamo, a moj ti lofro sidi na zemlji, pa iz jedne bundeve šakom ide kiselinu. „Faljen Isus lofro“, oma ja njemu. „Amen kršćanska dušo, šta dobro tu tražiš?“ pita on mene. Kažem ja njemu, da sam doš'o rad zlamenja jel mi bačo 'očo žito sijat'. „Pa eto sinko, idi u ono žito di ovce pasu, pa nakupi zlamenja koliko o'sh“, pokaže mi na to žito i ja tu nakupim zlamenja. Oma se ja krenem kući, e, al' kad sam stigo na polovinu graška, a tamo taka zima da oču da se smrznem. Šta ću, šta neću — podgrizem nokte s nogiju, iscipam i', pa naložim vatru. Tu se malo odgrijem, pa se krenem doli i onda vidim da je grašak ispod mene istrunio, pa ne mož' dalje. Tu se ja mislio, kad jedared udari me jedna čela i ode ja s graška' pa bu! u jedan velik bunar. Pao ja na dno, al' nikako ne možem s dnola izaći — zalipio se tu. Šta ću, šta neću, jedared se rasrdim, uvatim dno od bunara, bacim ga napolje i s njim i ja izletim. Daj ja sad kući, pa kad sam došo u selo, a ja vidim tamo jednog didu di pokriva kuću, a jedne noge nema. „Alaj dida, kako vi možete ić' po kući, kad nemate jednu nogu?“ viknem ja na njeg. „Idi ludi čovče“, on će na mene, „ne vidiš da nemam jednu ruku?!“ Pa će još: „Kako ti opet možeš ić' brez glave?“ a ja dalje i ništa se ne sićam, i dođem tako i kući. Došo ja kući, a tu žena i bačo vršu žito, al' toliko da ne mož stat u ambare. Vršu nji dvoje, pa na draču, a slama i pliva pada doli, a žito ostaje gori. Gledam, šta je to, kad me jedared spazi bačo. „Hej ti, di si ti već tako dugo?“ vikne na mene. „Ta evo, dono sam vam zlamenja!“ „Idi čovče, otkud bi ti dono zlamenja, kad ni glavu nemaš!“ „Ta šta ovi očo toliko s glavom?!“ pa ja pogledam i onda vidim, da nemam glavu. Oma ja potražim glavu, a moja glava u džepu, pa natraški metnuta. Onda se ja sio, da sam glavu metnio u džep, da mi uči u onoj zimi na gra ku ne ozebu i kad sam se sio za glavu, a ja sve drugo zaboravio. Sad meni nije čudo da ja nisam spazio, da nemam glavu, al' kako vi to dosad niste vidili?! Ha? Vidite samo, možda je ni vi nemate?! Haha!

(Bunjevačka narodna pripovijetka) — Čuo od Grće Milankovića Balint Vukov